

РІШЕННЯ У КРИМІНАЛЬНИХ СПРАВАХ

У ч. 2 ст. 366 КК України передбачена кримінальна відповідальність за вчинення службового підроблення, якщо воно спричинило тяжкі наслідки, визначення яких дається у п. 4 примітки до ст. 364 КК України, — матеріальні збитки, що у двісті п'ятдесят і більше разів перевищують неоподаткований мінімум доходів громадян. Кримінальна відповідальність за цей злочин настає у разі, коли службове підроблення призвело до спричинення реальної майнової шкоди і ця шкода перебуває у прямому (безпосередньому) причинному зв'язку (зв'язку взаємозалежності) саме із службовим підробленням.

Шкода охоронюваним законом інтересам заподіюється, як правило, не самим підробленням офіційних документів, а внаслідок їх використання.

Використання підроблених офіційних документів не є конструктивною ознакою службового підроблення. Тому визначення (встановлення) причинного зв'язку між службовим підробленням і тяжкими наслідками залежить від того, ким саме (іншою особою чи самим підробником), в якому значенні, з якою метою використовуються ці документи. Якщо підроблені офіційні документи використовує особа, що їх підробила, як засіб (спосіб, умови) вчинення іншого злочину, у часі підробила їх раніше, усвідомлює, як правило, що підроблення документів є етапом (частиною) злочинної поведінки чи необхідною дією для вчинення іншого посягання, внаслідок чого буде досягнуто кінцевої мети всієї злочинної поведінки, то таке службове підроблення не може (не повинно) кваліфікуватись як таке, що спричинило тяжкі наслідки

ПОСТАНОВА

Судової палати у кримінальних справах Верховного Суду України
від 21 березня 2013 р.

(в и т я з)

Полтавський районний суд Полтавської області вироком від 7 грудня 2011 р. засудив А. за: ч. 2 ст. 364 КК до позбавлення волі на строк чотири роки з позбавленням права обіймати посади, пов'язані з виконанням організаційно-розпорядчих функцій в установах та організаціях будь-якої форми власності, строком на два роки; ч. 2 ст. 366 КК до позбавлення волі на строк три

роки з позбавленням права обіймати посади, пов'язані з виконанням організаційно-розпорядчих функцій в установах та організаціях будь-якої форми власності, строком на один рік шість місяців.

Відповідно до ч. 1 ст. 70 КК А. визначено остаточне покарання — позбавлення волі на строк чотири роки з позбавленням права обіймати по-

сади, пов'язані з виконанням організаційно-розпорядчих функцій в установах та організаціях будь-якої форми власності, строком на два роки.

А. вчинила злочини за таких обставин.

Із 22 липня 2005 р. А. обіймала посаду директора товариства з обмеженою відповідальністю (далі — ТОВ) і як службова особа юридичної особи приватного права була наділена повноваженнями та можливостями, необхідними для ведення господарської діяльності очолюваного нею ТОВ.

У липні 2009 р. А. з корисливих мотивів, маючи на меті отримання неправомірної вигоди для себе та інших осіб, ініціювала участь ТОВ у торгах на Аграрній біржі й заявила про спроможність ТОВ виготовити й закласти до державного резерву 1 тис. т. солодковершкового масла відповідної якості, хоча продукції в такій кількості та якості ТОВ не мало.

У період із 21 до 31 липня 2009 р. А. уклала угоду з брокером про участь у торгах на Аграрній біржі, який від імені ТОВ подав відповідну заявку з отриманою від А. неправдивою інформацією та за наслідками торгів уклав контракт і специфікацію до нього з державним підприємством про закладення до державного резерву зазначеної кількості масла у строк до 21 грудня того ж року, за яке держава мала сплатити 32 млн грн. Перед тим А. підробила офіційні службові документи: видаткову накладну ТОВ із недостовірними даними про кількість масла, що мало поставлятися, акт відбору зразків масла, який передала експертній установі для перевірки його якості, та акт Р-16 (зобов'язання про збереження) № 2, які згодом використала під час зловживання службовими повноваженнями директора ТОВ на стадії укладення і виконання умов контракту.

13 серпня 2009 р. із Державного комітету України з державного матеріального резерву на зазначену в угоді суму надійшли кошти на рахунок ТОВ. Натомість ТОВ упродовж серпня 2009 р.—лютого 2010 р. заклало до державного резерву не масло (відповідної кількості та якості), про яке було зазначено в контракті, а інший продукт (спред та жирові суміші) в кількості 756,2 т. на суму 12 млн 96 тис. грн.

Унаслідок цих дій, тобто службового підроблення та зловживання повноваженнями службової особи юридичної особи приватного права, були спричинені тяжкі наслідки — матеріальна шкода в розмірі 19 млн 904 тис. грн. Цю суму А. використала на власний розсуд.

Апеляційний суд Полтавської області ухвалою від 28 лютого 2012 р. вирок змінив: пере-кваліфікував дії А. із ч. 2 ст. 364 на ч. 2 ст. 364¹ КК (у редакції від 7 квітня 2011 р.) та призначив покарання за цей злочин — штраф у розмірі 17 тис. грн із позбавленням права обіймати посади, пов'язані з виконанням організаційно-розпорядчих функцій в установах та організаціях будь-якої форми власності, строком на один рік. Покарання, визначене за ч. 2 ст. 366 КК, залишив без змін.

На підставі ч. 1 ст. 70 КК за сукупністю злочинів А. визначено остаточне покарання — позбавлення волі на строк три роки з позбавленням права обіймати посади, пов'язані з виконанням організаційно-розпорядчих функцій в установах та організаціях будь-якої форми власності, на один рік шість місяців.

Вищий спеціалізований суд України з розгляду цивільних і кримінальних справ ухвалою від 4 грудня 2012 р. судові рішення щодо А. залишив без змін.

У заяві засуджена А. просила скасувати ухвалу Вищого спеціалізованого суду України з розгляду цивільних і кримінальних справ від 4 грудня 2012 р. та направити справу на новий касаційний розгляд. На її думку, підставами для такого рішення було неоднакове застосування судом касаційної інстанції одних і тих самих норм кримінального закону щодо подібних суспільно небезпечних діянь, яке потягло ухвалення різних за змістом судових рішень. Засуджена вважала, що кваліфікуюча ознака — тяжкі наслідки — одночасно була застосована до обох складів злочину, хоча тяжкі наслідки (поставка товару іншої якості та в меншій кількості) спричинені іншим тяжким злочином — зловживанням повноваженнями службовою особою юридичної особи приватного права (ч. 2 ст. 364 КК, у редакції від 7 квітня 2011 р.). Службове підроблення (ст. 366 КК) не мало прямого (безпосереднього) причинного зв'язку між діями А. і тяжкими наслідками. Внесення в офіційні документи завідомо неправдивих відомостей не потягло безпосередньо тяжких наслідків, а стало способом зловживання повноваженнями з метою отримання неправомірної вигоди, що і становило ідеальну сукупність злочинів.

На обґрунтування заяви А. послалася на ухвалу Вищого спеціалізованого суду України з розгляду цивільних і кримінальних справ від 13 вересня 2012 р. щодо Особи 1 і Особи 2. У цій справі

Красногвардійський районний суд АР Крим вироком від 15 лютого 2012 р. Особу 1 засудив за сукупністю злочинів, передбачених ч. 2 ст. 212, ч. 2 ст. 364¹, ч. 2 ст. 366, ст. 219 КК. Апеляційний суд АР Крим, погодившись із кваліфікацією злочинів, вироком від 17 травня 2012 р. скасував вирок місцевого суду лише в частині призначеного покарання і призначив нове.

Суд касаційної інстанції змінив вирок Апеляційного суду АР Крим і перекваліфікував дії Особи 1 із ч. 2 на ч. 1 ст. 366 КК. Своє рішення суд мотивував тим, що тяжкі наслідки у виді несплачених до бюджету податків були результатом ухилення від їх сплати, а не наслідком службового підроблення.

Судова палата у кримінальних справах Верховного Суду України заслухала суддю-доповідача, пояснення прокурора про задоволення заяви із зазначеного в ній обґрунтування, перевірила матеріали кримінальної справи, обговорила доводи, указані в заяві, й додані до неї матеріали і встановила таке:

1. Зіставлення фактичних обставин суспільно небезпечного діяння, передбаченого ч. 2 ст. 366 КК, за вчинення якого засуджено А., з фактичними обставинами діяння, щодо якого висловлена (виражена) правова позиція касаційного суду в рішенні, наданому для порівняння, дає підстави стверджувати, що вони подібні між собою за ознаками, характерними для цього складу злочину. Водночас ці діяння отримали різну правову оцінку (були кваліфіковані як злочини за різними частинами ст. 366 КК).

Можливість провадити перегляд справи по суті заявлених у зверненні вимог на предмет законності та обґрунтованості оспореного рішення (підстава: п. 1 ч. 1 ст. 400¹² КПК — неоднакове застосування судом касаційної інстанції однієї й тієї самої норми закону про кримінальну відповідальність щодо подібних суспільно небезпечних діянь, що потягло ухвалення різних за змістом судових рішень) існує за наявної відмінності в застосуванні норми закону про кримінальну відповідальність до зазначених в оспореному і порівнюваному судових рішеннях фактичних обставин суспільно небезпечних діянь.

2. Відповідно до положень ст. 400¹¹, п. 1 ч. 1 ст. 400¹², ч. 1 ст. 400²¹, частин 1 та 2 ст. 400²² КПК перегляд оспореного рішення провадиться з огляду на ті фактичні обставини справи, які були встановлені й визнані доведеними судом

першої інстанції, з дійсністю, достатністю та достовірністю яких погодився суд касаційної інстанції.

3. Характерними особливостями основного складу злочину, передбаченого ч. 1 ст. 366 КК, є те, що склад цього злочину формальний, тобто злочин визнається закінченим із моменту вчинення зазначених у диспозиції чотирьох видів дій: складання службовою особою завідомо неправдивих офіційних документів; видачі службовою особою завідомо неправдивих офіційних документів; внесення службовою особою до офіційних документів завідомо неправдивих відомостей; інше підроблення службовою особою офіційних документів. Мотив і мета не є обов'язковими ознаками цього складу злочину, але, залежно від конкретних мотивів і, що головне, мети його вчинення, можуть мати інше кримінально-правове значення, отримати інакшу кримінальну-правову оцінку (наприклад, кваліфікуватися як готування до вчинення іншого, переважно більш тяжкого злочину). Особливістю цього діяння є і те, що норма закону (ст. 366 КК) не передбачає кримінальної відповідальності за наступне використання підроблених офіційних документів.

У ч. 2 ст. 366 КК передбачена кримінальна відповідальність за вчинення зазначених видів службового підроблення, якщо вони спричинили тяжкі наслідки, визначення яких дається у п. 4 примітки до ст. 364 КК, — матеріальні збитки, що у двісті п'ятдесят і більше разів перевищують неоподаткований мінімум доходів громадян. Кримінальна відповідальність за цей злочин настає у разі, коли службове підроблення призвело до спричинення реальної майнової шкоди і ця шкода перебуває у прямому (безпосередньому) причинному зв'язку (зв'язку взаємозалежності) саме із службовим підробленням.

Шкода охоронюваним законом інтересам заподіюється, як правило, не самим підробленням офіційних документів, а внаслідок їх використання.

Використання підроблених офіційних документів, як зазначено вище, не є конструктивною ознакою службового підроблення. Тому визначення (встановлення) причинного зв'язку між службовим підробленням і тяжкими наслідками залежить від того, ким саме (іншою особою чи самим підробником), в якому значенні, з якою метою використовуються ці документи. Якщо підроблені офіційні документи використовує

особа, що їх підробила, як засіб (спосіб, умови) вчинення іншого злочину, у часі підробила їх раніше, усвідомлює, як правило, що підроблення документів є етапом (частиною) злочинної поведінки чи необхідною дією для вчинення іншого посягання, внаслідок чого буде досягнуто кінцевої мети всієї злочинної поведінки, то таке службове підроблення не може (не повинно) кваліфікуватись як таке, що спричинило тяжкі наслідки.

Інша кримінально правова-оцінка цього діяння за описаних умов суперечитиме принципам законності, точності, об'єктивності, повноти та неприпустимості подвійного ставлення за провину вчинення одних і тих самих дій чи наслідків, оскільки призведе до інкримінування особі суспільно небезпечних наслідків, спричинення яких не охоплювалося її умислом і які у процесі цілеспрямованої злочинної поведінки об'єктивно не могли настати. Адже зрозуміло, що частина злочинної поведінки не може бути причиною наслідку, настання якого залежить від здійснення всієї злочинної поведінки, особливо від учинення того діяння, завдяки якому винна особа досягає своєї злочинної мети й спричиняє реальну шкоду.

4. У кримінальній справі щодо А. встановлено, що засуджена під впливом корисливого мотиву з метою отримання неправомірної вигоди вчинила службове підроблення, а потім, зловживаючи службовими повноваженнями директора ТОВ, використала їх за призначенням і таким чином реалізувала злочинний намір, наслідком якого стало спричинення державі майнової шкоди на зазначену в судових рішеннях суму.

Із відображеної в судових рішеннях хронології та послідовності дій засудженої вбачається, що задум А. отримати неправомірну вигоду передбачав вчинення сукупності злочинів, одним із яких було службове підроблення. У часі це діяння фактично передувало зловживанню службовими повноваженнями, кримінальна відповідальність за яке передбачена ст. 364¹ КК. Саме підроблення зазначених у вирокі офіційних документів не спричинило будь-якої шкоди. Використовувати підроблені документи мала сама засуджена, тобто особа, яка їх підробила; призначення цих документів — бути засобом вчинення іншого (наступного) злочину, який за способом, місцем, часом та характером дій, метою та умислом утворював зі службовим підробленням не один злочин, а сукупність.

Злочинний результат — тяжкі наслідки, які мають кваліфікуюче значення, настали після виконання об'єктивної сторони наступного (кінцевого) злочину.

Зазначені судження у своїй сукупності дають підстави констатувати, що у разі, коли службове підроблення вчиняє службова особа, яка потім сама використовує підроблені (сфальсифіковані) нею офіційні документи як засіб (спосіб, умови тощо) для вчинення іншого злочину, коли суспільно небезпечні наслідки настають після вчинення діяння, якому службове підроблення було засобом (способом, умовами) його вчинення, то інкримінувати спричинення таких наслідків водночас і як результат службового підроблення не можна, оскільки ці наслідки не перебувають у прямому (безпосередньому) причинному зв'язку зі службовим підробленням. Таке ставлення за провину призводитиме до покладення на особу подвійної відповідальності за одні й ті самі наслідки, чого не можна допустити.

5. У судовому рішенні касаційного суду, наданого для порівняння, фактичні обставини діяння, передбаченого ст. 366 КК, як зазначено вище, подібні до фактичних обставин справи, щодо яких ухвалено оспорене рішення, і на відміну від оспореного рішення отримали протилежну кримінально-правову оцінку, правильність якої обстоює у своїй заяві засуджена А.

Нормативне тлумачення ст. 366 КК щодо конкретного змісту фактичних обставин справи, правильність практики застосування цієї норми закону в контексті інших подібних фактичних даних справи, правова позиція Верховного Суду України, висловлена раніше щодо подібних кримінальних правовідносин (постанова Верховного Суду України від 19 грудня 2011 р., справа № 5-18к11 стосовно Л.; постанова Верховного Суду України від 7 лютого 2012 р., справа № 5-31к12 стосовно Р.) переконають у помилковості висновків суду касаційної інстанції, який погодився з правильністю кваліфікації дій засудженої за ч. 2 ст. 366 КК, і водночас зобов'язують скасувати це рішення як незаконне.

6. Відповідно до ст. 400²² КПК у разі визнання судового рішення касаційного суду незаконним Верховний Суд України скасовує його і постановляє нове рішення із зазначенням висновку про те, як саме має застосовуватися конкретна норма закону про кримінальну відповідальність

щодо подібних суспільно небезпечних діянь. Однак, якщо виходити із системного розуміння норм процесуального закону, який регламентує порядок перегляду справи Верховним Судом України, за результатами такого перегляду Верховний Суд України фактично законодавчо позбавлений можливості ухвалення нового рішення, оскільки для його постановлення необхідне втручання не тільки в рішення суду касаційної інстанції, перегляд якого дозволений законом, але і втручання в судові рішення судів нижчої інстанції, перегляд яких законом обмежено.

Із огляду на викладене Судова палата у кримінальних справах Верховного Суду України

вимушена ухвалити найприйнятніше рішення, можливе для задоволення заяви засудженої та забезпечення захисту її права на законне та справедливе судове рішення, — скасувати оскаржену ухвалу касаційного суду і направити справу на новий касаційний розгляд.

Виходячи із зазначеного, керуючись п. 15 розд. XI «Перехідні положення» КПК, статтями 400¹², 400²⁰, 400²¹, 400²² КПК, Судова палата у кримінальних справах Верховного Суду України скасувала ухвалу Вищого спеціалізованого суду з розгляду цивільних і кримінальних справ від 4 грудня 2012 р. щодо А., а справу направила на новий касаційний розгляд.